

**RESURSTEJAMKOR
QISHLOQ VA SUV XO‘JALIK
MASHINALARINI YARATISH VA
ULARDAN FOYDALANISH
SAMARADORLIGINI OSHIRISH**

**RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY
ANJUMANI MATERIALLAR
TO‘PLAMI**

Buxoro – 2025

O‘ZBEKISTON
RESPUBLIKASI OLIY
TA’LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR
VAZIRLIGI

O‘ZBEKISTON
RESPUBLIKASI
QISHLOQ XO‘JALIGI
VAZIRLIGI

BUXORO DAVLAT
TEXNIKA
UNIVERSITETI

“O‘Z AGRO
LIZING”
AJ

“BUXORO AGRO
CLUSTER”
MCHJ XK
KLASTERI

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM,
FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

BUXORO DAVLAT TEXNIKA UNIVERSITETI

**RESURSTEJAMKOR QISHLOQ VA SUV XO‘JALIK
MASHINALARINI YARATISH VA ULARDAN
FOYDALANISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH**

**RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY ANJUMANI
MATERIALLARI TO‘PLAMI**

30-31-oktabr 2025 yil

Buxoro – 2025

SHO‘RLANGAN QISHLOQ XO‘JALIGI YERLARIDAN FOYDALANISHNI TASHKIL ETISH (QASHQADARYO VILOYATI NISHON TUMANI MISOLIDA)

¹Xujakeldiyev Komil Nosirovich, ²Mamaraximova O‘g‘iloy Sobir qizi

Qarshi davlat texnika universiteti

¹t.f.f.d (PhD), dotsent, ²Irrgatsiya muhandisligi fakulteti talabasi

Annotasiya: Ushbu maqolada Qashqadaryo viloyati Nishon tumani misolida sho‘rlangan qishloq xo‘jaligi yerlaridan foydalanishni tashkil etish masalalari yoritilgan. Maqolada tumaning tabiiy-geografik sharoiti, yerlarning sho‘rlanish sabablari hamda ularni barqaror foydalanishga tayyorlash usullari tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: sho‘rlangan yerlar, melioratsiya, drenaj, agrotehnika, yer unumdorligi, Nishon tumani, Qashqadaryo viloyati.

Abstract: This article discusses the organization of the use of saline agricultural lands in the example of Nishon district of Kashkadarya region. The paper analyzes the natural and geographical conditions of the district, the causes of soil salinization, and the methods of preparing such lands for sustainable use.

Key words: saline soils, land reclamation, drainage, agrotechnics, land productivity, Nishon district, Kashkadarya region.

Аннотация: В данной статье рассматриваются вопросы организации использования засоленных сельскохозяйственных земель на примере Нишанского района Кашкадарьинской области. Проанализированы природно-географические условия района, причины засоления почв, а также методы их подготовки к устойчивому использованию.

Ключевые слова: засоленные почвы, мелиорация, дренаж, агротехника, плодородие земель, Нишанский район, Кашкадарьинская область.

Kirish: O‘zbekistonning janubiy hududlari, jumladan Qashqadaryo viloyati tuproqlari tabiiy-iqlim sharoitlari tufayli sho‘rlanishga moyil. Ayniqsa Nishon tumanida sug‘oriladigan yerlarning sezilarli qismi o‘rta va kuchli darajada sho‘rlangan bo‘lib, bu hosildorlikka salbiy ta‘sir ko‘rsatmoqda. Sho‘rlangan yerlarni qayta tiklash, ulardan samarali foydalanish va ekologik barqarorlikni ta‘minlash bugungi kunda muhim vazifa hisoblanadi. Yer resurslari har qanday davlatning iqtisodiy taraqqiyoti va oziq-ovqat xavfsizligini ta‘minlovchi asosiy

omillardan biridir. O‘zbekiston Respublikasi agrar sohasida erishilayotgan yutuqlar, avvalo, yer fondidan oqilona foydalanish, uni muhofaza qilish va unumdorligini saqlab qolish bilan chambarchas bog‘liqdir. Biroq, so‘nggi yillarda mamlakatning ayrim hududlarida, xususan, Qashqadaryo viloyatining Nishon tumanida yerlarning sho‘rlanish jarayoni tobora kuchayib bormoqda. Sho‘rlanish natijasida qishloq xo‘jaligi ekinlarining hosildorligi kamaymoqda, yerlarning meliorativ holati yomonlashmoqda va ishlab chiqarish samaradorligi pasaymoqda. Shu sababli sho‘rlangan yerlarning holatini yaxshilash va ulardan samarali foydalanishni tashkil etish dolzarb masalaga aylanmoqda.

Nishon tumanining tabiiy-geografik xususiyatlari: Nishon tumani Qashqadaryo viloyatining janubiy qismida joylashgan bo‘lib, umumiy maydoni 1200 km² atrofida. Tuman iqlimi quruq, keskin kontinental bo‘lib, yozda havo harorati +40°C gacha, qishda esa –5°C gacha pasayadi. Yillik yog‘in miqdori o‘rtacha 250–300 mm ni tashkil etadi.

Hudud asosan sug‘oriladigan dehqonchilik bilan shug‘ullanadi. Sug‘orish suvlari Qashqadaryo daryosi, Mirishkor kanali va Amu-Qashqa irrigatsiya tizimi orqali yetkazib beriladi. Biroq so‘nggi yillarda suv manbalari minerallasgan, bu esa yerlarning sho‘rlanish darajasini oshirmoqda.

Tuman hududidagi yerlar sho‘rlanish darajasiga ko‘ra quyidagicha tasniflanadi: yengil sho‘rlangan - 24 %, o‘rta sho‘rlangan - 45 %, kuchli sho‘rlangan - 31 %.

Ularning asosiy qismi - pasttekislik hududlarda, daryodan uzoq bo‘lgan joylarda joylashgan.

Yerlarning sho‘rlanish sabablari Nishon tumanidagi yerlarning sho‘rlanishiga quyidagi omillar sabab bo‘lmoqda:

Sug‘orish tizimlarining samarasiz ishlashi. Eski ariqlar, betonlanmagan kanallar orqali suvning katta qismi bug‘lanib, tuproqqa to‘planadi.

Drenaj tizimlarining nosozligi. Er osti suvlari sathi yuqorilab, 1–1,5 m chuqurlikka chiqib qolgan joylar ko‘p.

Minerallasgan suv bilan sug‘orish. Qashqadaryo daryosi suvlarining o‘rtacha minerallasuvi 2–3 g/l ni tashkil etadi.

Agarotexnika tadbirlariga rioya qilinmasligi. Ekin almashinuvi tizimining yo‘qligi, tuproqni haddan tashqari ishlov berish, o‘g‘itlarning yetarli qo‘llanilmasligi ham sho‘rlanish jarayonini kuchaytiradi.

Iqlim sharoiti. Quruq iqlim, yuqori harorat va kuchli bug‘lanish natijasida tuzlar tuproq yuzasiga ko‘tariladi.

Nishon tumani hududida qishloq xo‘jaligi yerlarining ma‘lum qismi o‘rta va kuchli darajada sho‘rlangan bo‘lib, bu holat hosildorlikning pasayishiga, suv resurslarining

samarasiz sarflanishiga va tuproq unumdorligining pasayishiga olib kelmoqda. Shu boisdan, sho‘rlangan yerlarning meliorativ holatini yaxshilash hamda ulardan oqilona foydalanish uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish maqsadga muvofiqdir.

Birinchidan, drenaj tizimini qayta tiklash va raqamli monitoring tizimini joriy etish zarur. Hozirda tumandagi ko‘plab kollektor-drenaj tarmoqlari eskirgan, ayrim joylarda butunlay ishdan chiqqan. Bu esa yer osti suvlarining sathini ko‘tarib, sho‘rlanish jarayonini kuchaytiradi. Zamonaviy drenaj tarmoqlarini tiklash, ularning ish faoliyatini GPS va sensor tizimlar orqali nazorat qilish sho‘rlanishni kamaytirishga yordam beradi.

Ikkinchidan, sho‘rlanish darajasini GIS texnologiyalari yordamida xaritalash tavsiya etiladi. Hududdagi sho‘rlanish darajasini aniq va muntazam monitoring qilish uchun masofadan zondlash (kosmik tasvirlar) ma‘lumotlari asosida sho‘rlanish xaritalari tuzish zarur. Bu xaritalar asosida meliorativ tadbirlar, suv taqsimoti va ekinlarni joylashtirishni aniq rejalashtirish mumkin bo‘ladi.

Uchinchidan, sho‘rlanishga chidamli ekin turlarini tanlash va seleksiya asosida rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. Nishon tumani sharoitida paxtaning sho‘rga chidamli navlari, arpa, suli, beda kabi ekinlar yaxshi natija beradi. Shuningdek, yangi seleksiya yo‘nalishlari orqali sho‘rlangan tuproqlarda barqaror hosil bera oladigan ekin turlarini yaratish zarur.

To‘rtinchidan, fermer xo‘jaliklari uchun melioratsiya va suv tejovchi texnologiyalar bo‘yicha o‘quv seminarlarini tashkil etish lozim. Ko‘plab fermerlar sho‘rlanish sabablarini va unga qarshi kurash usullarini to‘liq bilmaydi. Amaliy o‘quv mashg‘ulotlari orqali ularning bilim va ko‘nikmalarini oshirish, suvni tejash, tuproqni to‘g‘ri ishlov berish hamda o‘g‘itlardan oqilona foydalanish bo‘yicha tavsiyalar berish samarali natija beradi.

Beshinchidan, yerni boshqarishning ekologik barqaror modelini yaratish maqsadga muvofiqdir. Bu modelda suv resurslarini tejash, drenaj tizimini modernizatsiya qilish, tuproq unumdorligini tiklash va agroekologik muvozanatni saqlash bir butun tizim sifatida qaraladi. Shu bilan birga, qishloq xo‘jaligi ishlab chiqarishida ekologik talablarga javob beradigan usullarni qo‘llash (masalan, tomchilatib sug‘orish, biologik o‘g‘itlardan foydalanish) zarur.

2020–2024 yillar davomida 4,5 ming gektar maydonda drenaj tarmoqlari ta‘mirlandi va yangilandi;

2,1 ming gektar sho‘r yerda sho‘rga chidamli ekinlar ekildi;

Zamonaviy tomchilatib sug‘orish tizimi 980 gektar yerda joriy etildi;

Tuproq unumdorligini oshirish maqsadida meliorativ o‘g‘itlash ishlari olib borildi;

Ayrim xo‘jaliklarda raqamli agrotexnologiyalar va GPS monitoring tizimi sinov tariqasida qo‘llanmoqda.

Natijada, sho‘rlangan yerlarning meliorativ holati yaxshilanib, o‘rtacha hosildorlik:

paxtada - 19 s/ga dan 30 s/ga gacha,

g‘allada - 25 s/ga dan 37 s/ga gacha,

bedada - 45 s/ga dan 65 s/ga gacha oshgan.

Iqtisodiy samaradorlik sho‘rlangan yerlarni tiklashga qaratilgan meliorativ va agrotexnika tadbirlari iqtisodiy jihatdan o‘zini oqlaydi. Hisob-kitoblarga ko‘ra:

1 gektar yerning sho‘rini kamaytirish uchun o‘rtacha 8–10 mln so‘m sarflanadi;

Ammo bu tadbirlar natijasida yillik hosil qiymati 12–15 mln so‘mga oshadi;

2–3 yil ichida xarajatlar o‘zini to‘liq qoplaydi.

Shuningdek, melioratsiya ishlari yangi ish o‘rinlari yaratadi va hudud aholisining daromadini oshiradi.

Xulosa: Qashqadaryo viloyati, xususan Nishon tumanida sho‘rlangan yerlar muammosi dolzarb bo‘lib qolmoqda. Biroq meliorativ, agrotexnika va agroximiyaviy tadbirlarni tizimli amalga oshirish, suv resurslarini tejash, shuningdek, raqamli monitoring texnologiyalarini joriy etish orqali ushbu muammoni kamaytirish mumkin.

Sho‘rlangan yerlarni qayta tiklash natijasida nafaqat yer unumdorligi, balki qishloq xo‘jaligi mahsulotlari hajmi, aholining bandligi va daromadi ham sezilarli oshadi. Demak, sho‘rlangan yerlarni oqilona boshqarish - barqaror agrar rivojlanishning muhim omili hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Yer kodeksi. – T.: “Adolat”, 2023.
2. “Qishloq xo‘jaligi yerlarini muhofaza qilish va ulardan oqilona foydalanish to‘g‘risida”gi Qonun. – Toshkent, 2021.
3. Qashqadaryo viloyati hokimligi axborot xizmati ma’lumotlari (2024).
4. Mirzayev Sh. va boshq. Melioratsiya va yer resurslaridan foydalanish. Toshkent, 2020.
5. Davlat geodeziya va kadastr qo‘mitasi hisobotlari, 2023 yil.
6. Nishon tumani qishloq xo‘jaligi bo‘limi statistik ma’lumotlari (2024).

67.	Eshonqulov Jamoliddin Saporboy o‘g‘li, To‘xtayeva Gulshan Po‘lotovna G‘o‘za navlarida o‘tkazilgan fenologik kuzatuvlar	301
68.	Sharipov Nodir Zamirovich, Kulieva Nodira Gulamrizoyevna Qovoq mahsuloti tarkibi va uning inson organizmi uchun foydali tomonlari	303
69.	Po‘latov Sarvar Mustafoyevich, Akbarova Nargiza Sadirdin qizi Topinambur o‘simligini o‘sishi, rivojlanishi va hosildorligiga azotli o‘g‘it me‘yorlarining ta’siri	308
70.	Tursunova Nargiza Nigmatovna, Zaripova Moxira Djurayevna Yer osti konlarida shamollatish tizimining ekologik jihatlari	311
71.	Ergashov Zuhridin Jo‘rayevich Hidrogumusning tuproq unumdorligi va g‘o‘za nihollarini unib chiqishiga ta’siri	317
72.	Murodova Xilola Umarqulovna, Fayziyeva Ruxsora Rahmiddin qizi Havo ifloslanishining inson salomatligiga ta’siri	322
73.	Murodova Xilola Umarqulovna, Ashurova Sevinchbonu Ziyodullo qizi Sog‘liqni saqlash va raqamli tibbiyot	328
74.	Murodova Xilola Umarqulovna, Shodiyev Elnurbek Otabek o‘g‘li Yerni asra, u seni boqadi	333
75.	Murodova Xilola Umarqulovna, Davronova Mohlaroyim Vahob qizi Chiqindilar va ularning biologik muhitga ta’siri	336
76.	Hakimova Nodira Xayrilloyevna, Qurbonova Sarvara Umidjon qizi Ro‘zmamatova Farangis Shokirovna Buxoro viloyatida yetishtiriladigan uzum navlarining samaradorligi	340
77.	Xujakeldiyev Komil Nosirovich, Mamaraximova O‘g‘iloy Sobir qizi Sho‘rlangan qishloq xo‘jaligi yerlaridan foydalanishni tashkil etish (Qashqadaryo viloyati nishon tumani misolida)	344
78.	Urinov Jamol Chorshanbiyevich, Muazzamov Navruz Faxriddin o‘g‘li Tuproqlarning sho‘rlanish jarayoni va antropogen omillar ta’siri	348
79.	Urinov Jamol Chorshanbiyevich, Xayrullayeva Maxliyo Axadulla qizi Sho‘rlanish muammosi va uni kuchaytiruvchi antropogen jarayonlar	355
80.	Qiyomov Shavkat Fazliddinovich Tuproqlarni muhofaza qilish va tuproq rekultivatsiyasi	361
81.	Tursunova Nargiza Nigmatovna, Ramazonov G‘olibjon Fatillo o‘g‘li Suv resurslarining turlari va suv tanqisligi muammosi	364
82.	Ергашова Дильнара Толибаевна Использование омагниченной воды при капельном орошении хлопчатника	370
83.	Tursunova Nargiza Nigmatovna, Xasanova Sabrina Qishloq xo‘jaligida yer va suvdan foydalanishning ekologik muammolari va ularning yechimlari	379
84.	Tursunova Nargiza Nigmatovna Tabiiy atrof-muhitni muhofaza qilishning xalqaro standartlari	381
85.	Abduazimov Akbar Muxtorovich, Ismatova Mahliyo Asliddin qizi Soya navlarida oqsil miqdorining agrotexnika parametrlariga bog‘liqligi bo‘yicha tahliliy natijalar	384
86.	B.Qobulova, D.Ro‘ziqulova Buxoro viloyati Zamonbobo ko‘lining ekologik holatini gidrokimyoviy ko‘rsatkichlar bo‘yicha baholash	388
87.	Murodova Xilola Umarqulovna, Isoqova Dinora Ubaydullayevna Suvning tabiatda aylanma xarakati	391
88.	Karshiyev Faxridin Umarovich, Davlyatov Shershod Abdurashidovich Hakimov Abdinazar Shoirovich Surxon vohasining kontinental iqlim sharoitlarida suv resurslarni tejalishini takomillashtirish	395
89.	F.Sh.Xudoyberdiyev, Q.M.Muxamadov, S.O‘.Bobojonov Ko‘chmas mulkni boshqarish fani: predmeti, obykti va bozor iqtisodiyotidagi strategik o‘rni	400

BUXORO DAVLAT TEXNIKA UNIVERSITETI

**RESURSTEJAMKOR QISHLOQ VA SUV XO‘JALIK
MASHINALARINI YARATISH VA ULARDAN
FOYDALANISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY ANJUMANI
MATERIALLARI TO‘PLAMI**

30-31-oktabr 2025 yil

Bosishga ruxsat etildi: 20.11.2025. Bichimi: 210/297 A4
Ofset bosma usulida. Ofset bosma qog‘ozi. Bosma tabog‘i 33,5 Adadi 20.
«BDTU» bosmaxonasida chop etildi.
Buxoro shahar Q.Murtazoyev ko‘chasi, 15 uy.
Tel: 0(365) 223-78-84